

ЕТАЛОН ІНДИВІДУАЛЬНИХ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В УЯВЛЕННІ СТУДЕНТІВ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

УДК 001.18/159.92(159.94)+ 37.04+324

А. А. Воєдило

Як свідчить практика, основу вибору українського суспільства сьогодні складає не аналіз діяльності політичних сил та їх лідерів у період між виборами, не ступінь відповідності цих суб'єктів уявленням людей сформованих у певний ідеальний образ – еталон політичної сили та політичного лідера зокрема, а емоції, які виникають під впливом цілого спектру різних передвиборчих технологій політичної реклами – іміджмейкінгу, копірайтінгу, неймінгу, спіндокторінгу тощо. Звичайно, така тактика політичної боротьби є виправданою, проте демонстративний характер виборчої компанії в подальшій проекції на систему державного управління має суто негативні наслідки. Підміна ефективного державного менеджменту є лише привабливою демонстрацією ефективною діяльності та призводить до погіршення реального стану справ у державі.

Основною причиною цього факту, на думку автора, є невідповідність образів, що декларуються істинним індивідуальним характеристикам політичних сил та їх лідерів. За таких умов виникає необхідність у цілеспрямованому формуванні еталонних, з точки зору різних категорій електорату, індивідуальних морально-психологічних якостей. Чим більше політик буде відповідати реальним (неситуативним), ідеальним (еталонним) уявленням кожної людини окремо і в цілому населення України, тим більше шансів у нього для того, щоб стати справжнім керівником, а не сформованим іміджмейкерами ідеальним образом.

Актуалізація питань усебічного розвитку особистостей в умовах високотехнологічного розвитку суспільства вимагає універсалізації соціально-

психологічного знання і, зокрема, комплексного конструктивного соціально-психологічного впливу на політичних лідерів, з метою формування в них соціально необхідних морально-психологічних якостей, суспільно-корисних мотивів та ціннісних орієнтацій.

Питання цілеспрямованого формування індивідуальних морально-психологічних якостей та станів є одними з найважливіших питань прикладної психології. Вони знайшли широке відображення в роботах значної кількості вчених – представників різних галузей наукового знання. Проте, визначення еталону морально-психологічних якостей ідеального політичного лідера України в уявленні студентів філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – студентів ЛНУ) на науковому рівні ще не проводилося.

Зазначеній проблематиці присвячено безліч науково-практичної літератури. У межах нашого дослідження найбільший інтерес становлять:

концептуальні положення теорії В. Врума, Л. Портера, Е. Лоулера про людські уявлення й очікування, поєднання елементів теорій очікувань та справедливості [1];

роботи З. Фрейда та К. Юнга про можливість цілеспрямованого формування образів в індивідуальній і масовій свідомості [1];

теорії соціалізації особистості, соціальної ідентифікації, соціальної стратифікації та соціальних ролей, які розробляли З. Фрейд, М. Вебер, Г. Лінтон, Д. Мід, В. Парето, Г. Парсонс [1];

дослідження психологічної структури особистості, психології індивідуальної та спільної діяльності, мотивації та форм її організації, що відображені у працях А. Анцупова, Р. Блейка і Дж. Моутона, Є. Е. Вендрова, А. Маслоу [1];

питання формування іміджу та необхідних якостей у межах досліджень Є. Вятра, Р. Дала, М. Дюверже, Д. Истопа, М. Кроз'є, Є. Малкіна, Д. Мілля, В. Подороги, Д. Сарторі, Б. Скіннера, Е. Толмена, Х. Томаса, Б. Торндайка, Дж. Уотсона, Т. Халла [2], С. Хантінгтона та ін. [3];

різноманітні теорії політичного лідерства Н.Макіавелі, Т. Карлейля і Р. Емерсона, Ф. Ніцше та Г. Тарда [4; 5];

наукові праці В. Бехтерева, Ф. Герцберга, Г. Дмитренка, А. Журавльова, Д. Клелланда, Д. Макгрегора, А. Маслоу, А. Ослунда, С. Максименка [6], Л. Орбан-Лембрик [7], В. Рубахіна, Ф. Хміля про рефлекси, уявлення, мотиви розвитку людини та цільові методи управління (ціле орієнтована мотивація) нею;

висновки на основі загальної кібернетичної теорії систем у межах досліджень Г. Азгольдова [8], В. Бакуменка, Є. Беклеміщева, В. Васильєва, М. Кристофера, В. Мерліна [10], Е. Мате, Є. Дорошенка, Д. Тискьє, А. Гаджинського, М. Власова, Ю. Пономарьової, Т. Сааті [9], К. Керне [9];

дослідження технологізації процесів соціально-психологічного впливу у працях В. Бичкова, О. Болотової, Л. Вороніна, А. Веденяпіна, Ю. Давидова, Р. Ділтса, Ю. Пономарьова, О. Резника, В. Ротенберга та Ю. Яковлева [11].

Мета статті полягає у висвітленні еталонних морально-психологічних характеристик політичного лідера, визначених на основі особистих уявлень студентів ЛНУ.

Формування позитивного іміджу політичного лідера, згідно із системним підходом, потребує чіткого визначення мети, тобто повного спектру еталонних, в уявленні електорату, індивідуальних характеристик, основу яких становлять морально-психологічні якості політика.

Ураховуючи той факт, що психологія як наука базується на дослідженні психічних явищ, процесів та станів у необмеженій кількості різноманітних комбінацій та параметричних даних зовнішніх умов і середовищ (соціальному, економічному, політичному, культурному, високотехнологічному тощо), ми застосували інструментарій, що надав можливість із високою часткою ймовірності (об'єктивності) встановити повний комплекс еталонних морально-психологічних та індивідуальних характеристик ідеального політичного лідера України в уявленні студентів ЛНУ.

Перший етап полягав у виявленні найбільш повного спектру різноманітних якостей, які в ідеалі повинен мати політичний лідер України. Це завдання ми вирішували двома шляхами:

шляхом синтезу конкретних вимог до політичного лідера на основі аналізу програм і реклами політичних партій та їх лідерів, літературних джерел, що віднесені до класики української та світової літератури та виспівують загальнолюдські цінності, моральні й виховні ідеали людини [4; 11], а також наукових джерел різних галузей наукового знання (психології, філософії, фізіології, антропології, політології, соціології, культурології, держуправління, економіки), присвячених дослідженням цієї проблематики [2; 4; 7; 11];

на основі результатів опитування студентів ЛНУ в кількості 50 осіб щодо їхнього особистого бачення еталонних якостей сучасного політичного лідера України на основі синтезованих ними характеристик політичного лідера.

Разом нами синтезовано понад 350 характеристик (якостей, знань, умінь, навичок, антропологічних характеристик та інших), які повинен мати політичний лідер України, як об'єкт психологічної науки, як людина-істота, як особистість (громадянин), як елемент суспільства, як лідер, як політик, як капіталоутворювальна основа (людській капітал) держави і як носій (уособлення) загальнонаціональних культурних та духовних цінностей українського суспільства .

Мета *другого етапу* полягала у проведенні класифікації виявлених якостей за певними ознаками у певні групи. Унаслідок відсутності єдиних підходів до класифікації цих 350-ти характеристик нами було синтезовано 30 (тридцять) найменувань різноманітних груп якостей, що в той чи іншій спосіб об'єднують у собі окремі з них.

Третій етап полягав в обмеженні кількості характеристик. На основі інтерпретації та аналізу результатів пілотажного дослідження (опитування респондентів на предмет повного спектру еталонних якостей), об'єднання схожих за змістом вимог до політичного лідера, кількість якостей була скорочена до 120.

На четвертому етапі 120 характеристик політичного лідера, на основі методу експертного оцінювання, було віднесено до шести основних груп: характеристики, які визначають рівень освіченості (знань); характеристики, які визначають рівень умінь; комунікативні якості; вольові якості; духовні і моральні якості; характеристики, що відображають ставлення до людей (суспільства). При цьому психологічні компоненти розглядалися в тісній взаємодії з іншими індивідуальними характеристиками і результатами практичної діяльності політичного лідера як обов'язкові передумови виникнення і вияву одне одного.

Унаслідок виявлення під час опитування значної кількості характеристик, відмічених респондентами як дуже важливі, але які за своїм змістом не могли бути віднесені до жодної з вищезначених шести груп, на основі результатів додаткового дослідження антропологічних, фізичних, соціальних детермінант створено сьому групу “інші важливі, на думку респондентів, якості”, до якої були включені всі важливі характеристики, що не ввійшли до попередніх шести.

Експерти за допомогою методів попарного порівняння і АВС-аналізу (аналізу ієрархій) визначили по десять основних характеристик у складі кожної із семи вищезазначених груп.

Під час *п'ятого етапу* шляхом анкетування студентів ЛНУ було визначено спочатку коефіцієнти вагомості кожної якості-характеристики (**КвазЯ**) політичного лідера в кожній групі окремо, а потім – вагомість кожної групи якостей-характеристик (**КвазГЯ**). Сукупність (сума) семи груп характеристик, що містять по десять якостей кожна (разом сімдесят характеристик), дорівнює одиниці (1,0) – 100 % ідеалу-мрії-мети-еталону, тобто

$$E_{пл} = осв + ум + кя + вя + дмя + сл(с) + івя = 1,0 ,$$

де **E_{пл}** – еталон ідеального політичного лідера (образ ідеалу), мрія електорату, мета політика; **осв** – освіченість (знання); **ум** – уміння; **кя** – комунікативні якості; **вя** – вольові якості; **дмя** – духовні і моральні якості; **сл(с)** – ставлення до людей (суспільства); **івя** – інші важливі якості.

Заключним етапом нашого дослідження стало визначення *Еталону морально-психологічних якостей* ідеального політичного лідера України. Це визначення здійснено шляхом виокремлення із загального еталону лише тих груп якостей і, відповідно, якостей в групах, які характеризують лише морально-психологічну компоненту особистості політичного лідера. На основі математичних методів пропорційно визначено вагомість груп у складі еталону морально-психологічних якостей.

Аналіз отриманої нами, на підставі опитування студентів ЛНУ, моделі – еталону ідеального політичного лідера України свідчить, що найважливішими групами якостей є “характеристики, що визначають рівень освіченості (знань)” – 18,36 %, “характеристики, що визначають рівень умінь” – 17,83 %. Цей факт можна пояснити першочерговою метою самих досліджуваних – студентів ЛНУ, основною метою яких на цьому етапі є здобуття необхідних знань, умінь та навичок для майбутнього життя. Саме тому вони ставлять ці характеристики на перше місце.

Найнижчий рівень вагомості в структурі еталону ідеального політичного лідера зайняла група “характеристики, що визначають ставлення до людей” – 7,13 %, при тому, що група “інші важливі, на думку респондентів, якості”, які включають такі характеристики, як зріст, колір очей, волосся, релігійну та національну приналежність, отримала 13,9 % і на дві позиції випередила попередню. На нашу думку, цей факт став можливим унаслідок віднесення до групи інших характеристик таких важливих якостей, як стан здоров’я та працездатність. Під час подальших досліджень буде доцільним виокремити ці характеристики в окремі групи.

Несподіванкою для нас став факт, що “інші важливі, на думку респондентів, якості” зайняли п’яту (не останню) позицію із семи, оскільки якості до цієї групи було підібрано за остаточним принципом з результатів першого опитування (інтерв’ю) – узагалі лише одиниці респондентів звернули увагу на ці якості. Проте, під час другого етапу дослідження (визначення вагомості) ці якості отримали значно вищі коефіцієнти. Особливо вразило, що в

цій групі значна увага приділена не лише зовнішній привабливості загалом – 11,49 %, але й окремо таким характеристикам як зріст – 7,93 %, колір волосся – 6,56 %, колір очей – 4,74 %, що разом за критерієм “зовнішність” становить 24,16 %.

Подальший аналіз еталону надає можливість констатувати, що гіпотеза нашого дослідження, про те, що морально-психологічні якості є основною компонентою ідеального образу політичного лідера України цілком підтвердилася. З 70 основних еталонних характеристик 30 припадає на морально-психологічні якості, які складають 3 найбільш вагомні групи якостей (комунікативні – 14,97 %, духовні і моральні – 14,97 %, вольові – 12,83 %, разом – 42,77 %) у загальній структурі еталону політичного лідера (семи груп якостей – 100 %).

Найбільш вагомими якостями в групі з десяти комунікативних якостей визнано харизматичність – 13,39 %, комунікабельність – 12,29 %, оптимізм і позитивізм – 11,56 %. Найменш вагомими: сензитивність – 7,52 %, інтерактивність – 7,8 %, товарицькість – 8,62 %. Цей розподіл якостей цілком підтверджує дослідження багатьох учених психологів і політтехнологів, що харизматичність є основою іміджу політичного лідера. Харизматичність у загальній структурі еталону політичного лідера випереджують лише компетентність з групи “рівень освіченості” – 14,11 %, з групи “інші важливі якості”: міцне здоров’я – 13,95 % та працездатність – 13,67 %. Певною суперечністю є факт достатньо значного розриву таких схожих характеристик як комунікабельність (12,29 %) та товарицькість (8,62 %), але цей факт можна пояснити деякою синонімічністю тлумачення зазначених характеристик або, навпаки, чітким розмежуванням поняття комунікабельності як засобу продуктивних комунікацій у суспільстві та товарицькості як засобу найбільш успішних комунікацій лише з певними людьми.

Найбільш значущими серед духовних і моральних якостей стали порядність і чесність – 13,23 %, відповідальність – 12,33 %, патріотизм – 12,24 %. Найменш значущими виявилися естетичність – 5,08 %, етичність –

7,71 %, відвага і мужність – 8,16 %. Інтерпретацію цих величин можна здійснити таким чином:

унаслідок зростання рівня невиконаних політиками взятих на себе зобов'язань і збільшення кількості розчарованих виборці хочуть бачити політичним лідером людину, яка буде порядною і чесною, відповідальною перед громадою;

опитані вважають, що сьогодні відсутні справжні патріоти, здатні здійснити кардинальні перетворення у суспільстві не лише для себе особисто, а в першу чергу для людей;

у час економічної кризи та життя на межі бідності, для людей не є характерним прагнення реалізовувати мотиви й якості вищого порядку, такі як етичність та естетичність;

така категорія як “відвага і мужність” виходить на перші позиції лише в екстремальних ситуаціях та особливих умовах діяльності, що сьогодні не дуже характерно для українського суспільства і студентської молоді зокрема.

Вольові якості розмістилися таким чином: вимогливість до себе – 12,84 %, упевненість у собі та власних силах – 11,38 %, на третє місце з результатом 11,02 % потрапили наполегливість і воля до перемоги. Найнижчі значення отримали: здатність утримуватися від шкідливих звичок – 6,47 %, владність, здатність підкорювати маси власній волі – 8,29 %, вимогливість до команди – 8,74 %. Група цих якостей свідчить про те, що політичному лідеру необхідно бути вимогливим до себе, упевненим у собі та власних силах, він повинен впевнено, крокувати до мети виборців – “омріяного світлого майбутнього”, а його звички, навіть шкідливі, несуттєво впливатимуть на його імідж.

Отже, на основі аналізу досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми формування ідеального образу політичного лідера, ми визначили низку концептуальних засад, які надали нам можливість чітко сформулювати мету, визначити та реалізувати методологію нашого дослідження та цілком підтвердити висунуту нами гіпотезу про те, що

морально-психологічні якості є найбільш вагомою складовою (оснотою) ідеального політичного лідера України.

Ураховуючи вимоги високотехнологічного суспільства щодо необхідності оперативного всебічного обрахування та комплексного моделювання будь-якого предмету процесу або явища (GRID-технології, Е-наука, Е-психологія – з точки зору максимально можливої кількості наук), на основі системного підходу ми ввели категорії, основним призначенням яких є чітке всебічно прораховане математичне (кваліметричне) відображення мети виборців – **ідеалу-еталону політичного лідера та ідеалу-еталону морально-психологічних якостей політичного лідера**. Зазначені характеристики ми розглядали як найвищі метрологічні властивості серед еталонів цієї величини (політиків), що в найвищому ступені, на конкретний проміжок часу, відповідають запитам суспільства в цілому і кожної людини-громадянина зокрема.

Розроблена нами Методика визначення еталонних характеристик політичного лідера України в уявленні студентів ЛНУ надала можливість на основі кваліметричних вимірів сформулювати різноманітні уявлення студентів ЛНУ про ідеальний образ політичного лідера в чітку мету-еталон (модель, профіль особистості) та визначити в ньому частку (загальну вагомість, значущість) морально-психологічних якостей.

Уперше на основі уявлень студентів ЛНУ розроблено кваліметричні моделі (профілі особистості) – Еталон ідеального політичного лідера України в цілому та Еталон його морально-психологічних якостей зокрема. Встановлюючи еталонні морально-психологічні якості ми базувалися на тому, що вони є основоположними, але не єдиними детермінантами іміджу політичного лідера. Інші індивідуальні характеристики (антропологічні, соціальний статус, реальні досягнення тощо) також характеризують політика як об'єкт психологічної науки, як людину, як особистість, як працівника і впливають на свідомість громадян при визначенні ступеня відповідності політика їх особистим уявленням про ідеал з урахуванням психологічних

особливостей кожного. Тому морально-психологічні (комунікативні, моральні та духовні) якості ми розглядали в єдності з рештою індивідуальних характеристик політичного лідера (знання, уміння, ставлення до людей тощо) як необхідну умову вияву одна одної.

Емпіричне дослідження еталону ідеального політичного лідера України надало можливість, з певним ступенем достовірності, встановити основні його детермінанти, визначити якості, які в найбільшому та найменшому ступені відповідають очікуванням (уявленням) виборців. У першу чергу, при формуванні образу ідеального політичного лідера необхідно акцентувати увагу на набуття ним якостей з найбільшим коефіцієнтом вагомості та тих, набуття яких не потребує значних витрат ресурсів (людських, часу, фінансів, інформаційних). За браком ресурсів набуття якостей з найнижчими коефіцієнтами значущості можна ігнорувати.

Запропонована нами Методика може бути застосована для визначення еталонних параметрів серед будь-яких соціальних об'єктів, а визначені еталони політичного лідера та його морально-психологічних якостей може бути використано іміджмейкерами та політтехнологами при формуванні ідеального образу політичного лідера в свідомості студентської молоді.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення систем оцінювання ступеня відповідності реальних якостей політичних діячів (лідерів) визначеному еталону, на встановлення загроз та ризиків зовнішнього середовища у процесі формування необхідних якостей, а також розроблення найбільш оптимального, раціонального й ефективного психологічного інструментарію (кластерів, GRID-технологій) формування якостей політичного лідера та іміджу політиків.

Список використаної літератури

1. Головатий, М. Ф. Політична психологія : навч.-посіб. / М. Ф. Головатий. – К. : МАУП, 2001. – 667 с.
2. Старовойтенко, Р. Імідж політичної партії як чинник електорального вибору / Р. Старовойтенко // Нова політика. – 2001. – № 2. – С. 57.

3. Петракова, Є. Деякі аспекти формування іміджу політичного лідера [Електронний ресурс] / Є. Петракова. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php>.

4. Пахарев, А. Д. Политическое лидерство и лидеры / А. Д. Пахарев. – К. : Знание Украины, 2001. – 270 с.

5. Журавський, В. Політична еліта України: теорія і практика трансформації / Журавський В., Кучеренко О., Михальченко М. – К. : Логос, 1998. – 264 с.

6. Максименко, С. Д. Общая психология / С. Д. Максименко. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 1999. – 528 с.

7. Орбан, Л. Э. Становление личности : монография / Л. Э. Орбан. – М. : Луч, 1992. – 112 с.

8. Азгольдов, Г. Г. О квалиметрии / Г. Г. Азгольдов, Э. П. Райхман. – М. : Наука, 1973. – 199 с.

9. Саати, Т. Аналитическое планирование. Организация систем / Т. Саати, К. Керне ; [пер. с англ.]. – М. : Радио и связь, 1991. – 138 с.

10. Мерлин, В. С. Очерки интегрального исследования индивидуальности / В. С. Мерлин. – М. : Наука, 1986. – 254 с.

11. Воедило, А. А. Окремі аспекти формування іміджу політичного лідера в умовах високотехнологічного розвитку суспільства / А. А. Воедило // Збірник наукових праць № 51. Частина II / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2010. – С. 63–65.

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент Вовк А. О.